

Tarolla, V. trola Taronger, tarongina etc., V. taronja

TARONJA, de l'ar. *tuṛunġa* que designà altres citrus, i a Val. també la taronja, d'origen indo-pèrsic en àrab. □ 1.ª doc.: *toronja*, c. 1270; *taronja*, c. 1330, Muntaner.

En *Lo Vers Meraveylós*, escriví Cerverí de Girona (pels anys de 1270): «Nuylls hom no pot tan bo mot com no dir / --- / èras no val tan e-l món com mençonja / --- / Si hom te ditz: —¿Vols ton seynor auçir, / o ton parent amenar ab engan, / e parlar fait àvol, e malestan, / o ton amic, en tu fiant, trazir?— / si respns 'oc', ta valor non és lonja [l'«llarga, gran»], / ans valràs menz d'una seca *toronja*; / --- / si 'oc' no dic dessé, e 'no' responja, / no seray ya mays presatz d'un' esponja / --- / que bé 's mintén, en conquer, fals, canonja / --- / ses vergonya estan gic orde monja, / e à la grant or<r>or que séns la ponja. / Sovén val mays, que ver, dire mençonja, / e no que oc, e val, e notz, vergonja!» (47/72.12) si un diu que sí a un projecte malvat val menys que una taronja seca; no obstant avui al món de vegades és més profitós dit mentida, que així hi ha hagut qui s'ha guanyat una canongia; però la monja que viola la regla, comet el gran horror de ser-hi empesa per la sensualitat: segons les circumstàncies, no i sí, mentida i veritat, valen o nouen.

J. Ruiz, Arxipreste de Hita, inspirant-se en aquests versos, si bé mudant-ne el sentit i torcent el valor de més d'un mot, posà en boca de la seva heroïna, la monja Dª Garoza, temptada a punt de caure en aquell mortal pecat, una estrofa amb les mateixes rimes: «Non es cosa segura - crear dulce lisonja: / de aqweste dulçor suele - venir amarga lonja; / pecar en tal manera - non conviene a monja: / religiosa non casta - es podrida *toronja*» (B. *Amor*, 1443d). Del meu comentari allí (pp. 536ss.): «'especie de naranja' --- El cat. *taronja* es el nombre de la 'naranja'; mientras que allí *naronja* designa otro fruto cítrico, bastante raro, empleado para hacer compotas. En el *Poema de José*, aragonés, parece designar una simple naranja ("diólas ricos comer e vinos esmerados / --- / diólas sendas *toronjas* e canivet(e)s nas manos", Rivad., 90c, 93a)¹ --- Lo mismo puede ser en J. Ruiz, a no ser que se trate del fruto llamado *naronja* en cat.: el sign. del ar. *tuṛunġa* --- parece haber variado localmente, aunque desde luego designó la naranja por lo menos en gran parte de España; sin embargo, que en cast. fue nombre de un fruto diferente de la naranja lo dice claramente Laguna —c. 1555 --- al poner de relieve la diferencia de sign. entre el vocablo valenciano y el cast.». Per als molts altres passatges on es veu, més o menys clar i segur, que J. Ruiz imità Cerverí (V. nota a aquell vers i al 29 en la meua edició).

La variant formal *toronja* és la que predomina a l'E. Mj.: «Ço que deven usar aquels qui a morenes --- boure per lo matí exarop rosat --- e, si per ventura era massa douç --- pot-hi hom metre un poc de suc de malgrana --- o y meta un poc de suc de to-

ronge», AVilanova-BSarriera (1306), *Reg. de Sanitat* (trad. *citranguli*, i glossat «mena de taronja», NCL. II, 190.4, 266b); «--- limons e ponsirs e *toronges*, la carga, m^a --- carga de melgranés, I dr.» 1317 (RLR xxxi, 74). Mestre Robert Coc (fi S. xv) dóna receptes culinàries i dolçeres a base de «suc de *toronges*», «such de *toronge* o agresta» (81, § 130, § 78, § 124; de més a més el pastís anomenat *toronges de Xàtiva*, 83, § 134), que també veiem en OPou: «ADEREÇOS --- mantegades --- crespellets --- bunyols o orelletes: strabilita; *taronges de Xàtiva*: laganum; torta real: libum ---» (*TbPu*, 191).

La forma *taronja* ja en Muntaner: l'any 1274: els reis de Castella, rebuts per Jaume I «a la ciutat de València --- jocs --- anar ab armes --- ab carretes per la Rambla, e batalles de *taronges* e encortinaments ---»; també a la coronació d'Anfós el Benigne a Saragossa, on Muntaner pren part amb la delegació valenciana, ens descriu la *batalla de taronges* que forma part d'aquelles festes (§§ 23, 155, Casac. I, 57.22; v. 16.9). Eiximenis entre les produccions de què es vanta l'Horta de València posa junts els dos citrus de nom semblant, i amb altres: pomes, peres, *teronges*, limons, limes, adzebrons, *aranges*, *cirerets* ---» (*Regiment*, NCL., 25.12).

Passatges de gran importància històrica, en tant que proven que 36 anys després de la conquesta de la capital valenciana, ja hi havia a l'Horta, collita copiosíssima de taronges, que permetia balafiar-les en grans i luxoses «batalles»; evidentment, doncs, conreu ja practicat en gran pels moros valencians, desmentint l'afirmació que ha circulat que aquesta fruita havia estat portada a Europa de la Índia pels portuguesos. El que ja pot ser veritat, i sembla ser-ho, és que els portuguesos, a primers del S. xvi, en portaren uns tanys que, empeltats, convertiren una vella mena de taronja més àcida, en la dolcíssima moderna. En tot cas en el *Libre de Sant Sovi*, del S. xiv, llegim receptes culinàries com: «con se talla tudó ---: mit-ho tot entre 2 escudelles --- ab vin fort --- e puyts mit-hi agror de *taronges*, e debat-ho» (NCL. cxv, 78, § 29); «ages agror de limons o de *taronges*, o de magranes agres, o de bon vinagre ---» (87.10, cf. § 80, i n. 1). Hi ha sempre *taronge* amb a en el text del ms. de Bna. (en 11 receptes); mentre que el ms. de València (que sembla ser realment més valencià) porta sempre *toronges* amb o (pp. 227 i 239, d'aquesta ed. de R. Grewe).

En altres fonts hi ha vacil·lació, almenys en mss., entre *to-* i *ta-*. L' *InvLC* cita (s. v. i s. v. *ponsem i limó*), en dos docs., tots dos de 1317 (de Bna., i per tant diferents del publicat, supra, que és de Cotlliure): «item limons e ponsirs e *toronges*» i «limons e pomcirs e *taronges*». En JRoig el ms. segons Chabàs porta *taronja*, *-onges*, però hi ha *toronges* en les eds. antigues (1530ss., A, B, C ---): «lo qu'en lo clos / après havia / ---: / lo perfumar / e despensar, / confits de monges, / poncfs, *taronges*, / pomes, limons, / codonys, torróns / ---», «may haureu suc / si no feyueu / e no premeu / fort la *taronja*: / tal és la monja» (4988, 5831); «E vi un arbre on estava / una serpent --- / En aycell loc un prat havia / que era tras-